

GYŰJTŐ: SZAPUDI ANDRÁS

GYŰJTÉS IDEJE: 1979.

TART.: A LAZARÁS FÖLDJÉN (TÖRÖKKOPPÁNY)
(újnyelvi)

1 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: TÖRÖKKOPPÁNY

SAKMUTATÓ: XXX, 1

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

HELTÁROÁS

ÁTVEZETVE AZ ÉBFS. LTK. 4176-os TÉTELE ALÓL

SOMOGYI TÁJAK, EMBEREK

A lázadás földjén

András-napon jártam először a Koppány-völgyében. Este, hóesésben. Keskeny, kanyargós utakra esett a reflektorom fénye, nem láttam, csak éreztem a tájat. Tudtam, jó ideje kísér a Koppány-patak; néha eltávolodik, s megkerül néhány nagyobb dombot, dombtövében gubbasztó falucskát, temetőt, de távolról is szemmel tart: sudár fákkal figyeltet, aztán visszakanyarodik, s hirtelen az út közelében bukkan fel újra. Mint Koppány valamelyik lovas járőre, amely hiúz szemmel vigyázott a Chronica Hungarorum »hercegének« szálláshelyére, s az Etel-közi ősök istenére, aki ellen István úr fekete papokkal hadakozott.

István királyt, amióta rányílt a szemem a historiára, tisztelem. Ráadásul a családunkban hagyomány a kultusza. (Apám István volt, fiam István, s nálunk az István-nap nem karácsony havában, hanem augusztus 20-án van.) A tisztelem erősödött iránta, miután a »nem porladó kezű király« imádságos, oltárlepcsőkön környező aggastyán alakja újabb ismereteim fényében megfér-fiasodott-acélosodott, miután sarjadó értelmem belátta, hogy a

mánt, s vele a varázsigeiket, a gyógyító tudományt, az égről, a földről vallott hiedelmeket, egy régesrég, messziről hozott mitológiát, s talán egy, a Kalevalához hasonló népeposzt is...

Első Koppány-völgyi barangolásomban találkoztam egy bújdosóval, aki így énekelt: »Ne siess, ne siess uram, Szent István király / Az én halálomra.«

Hiszen:
»Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap, / oldalamon vagyon árdelei szép hold, / jobb résemen vannak az égi csillagok.«

Föltevések szerint a Koppány-völgyében — Kárán — született Mátyás király egykori alkancellárja, Karai László, aki Rómában beszeretett a könyvnyomtató mesterségbe, s a Corvinák hazájába hívta Hess Andrást, hogy nyomtasson könyvet Pannóniának is. Hess mester elfogadta a meghívást, s 1473-ban kiadta a Budai Krónikát. Porrá, hamuvá lett jó Karai László, mire a földjei is láthattak könyvet. Évszázadok múltak el... De miután ide is eljutott a nyomtatott betű, lelkes tekinteteket vonzott. A könyvek sok Koppány-völgyi származék elvándorlásáért »felelősek«, különösen negyvenöt óta. Tanultak, mint egykor Karai László, s ha nem is prépostok, alkancellárok, de mérnökök, agronómusok, tanárok lettek. És a legtöbbben közülük más vidéken telepedtek le, s családjaikkal főként a városok népességét gyarapították. A nyomtatott betűnek, a könyvnek ma is nagy becsülete van ezen a vidéken. A kis, fogyó falvak mikulásküeszmás házaiban nem sajnálják a villanyt. A könyvtárak ablakai nem hiába fényeskednek...

A döröcskei könyvtárban egy mesebeli anyókéval találkoztam, aki homloka fölé régimódi kontyot formált az adventi havak ezüstjéből. A könyvtár szűköske, a könyvtáros szívélyessége azonban határtalan volt.

Jött néhány gyerek, bekopogott egy-két öregember, könyvet hoztak, vittek. Később, miután az esti tennivalóval végeztek, szinte egymásnak adva a kilincset, megérkeztek az asszonyok is. Szatráraikból vásznak, színes fonalak kerültek elő, s néhány

A legtöbb szó természetesen a **gyerekekről**, az unokákról esik.

— Hol vannak a fiatalok?

— Csak vendégségbe járnak haza.

— Olyankor aztán jól felpakolnak, igaz?

Nevetve helyeseltek.

— Megrakják az autókat, az biztos. De hát szívesen ad nekik az ember lánya, ha van miből. Néha eljönnek segíteni is. Szőlőt kapálni, kukoricát szedni, szüretelni. Disznóvágásra is eljönnek.

K. Imrénének három asszonylánya van. Három, egymástól meglehetősen távol eső városban laknak. De a legmesszebb tőlük a szülőfalu.

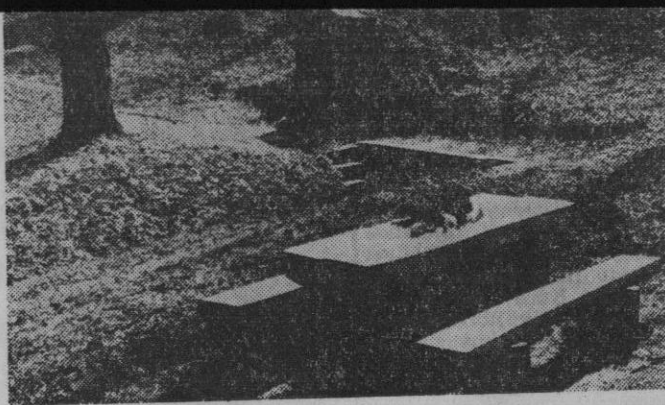
Törökkoppányban, mielőtt benyitottam a könyvtárba, álltam egy kicsit a hóesésben. Az utcára kiragyogtak a könyvsorok. Valahol a hó-puha estében megszólalt egy száncsengő, de ez a gyerekkori mélységekből felröppenő csillag-hang mindjárt el is halt Koppány titkos dombjai-völgyei között. Persze lehet, hogy valóságos csengő szólt egy valóságos paripa nyakán, hiszen errefelé még élnek a lovak, megóvták őket a szeszélyesen hullámzó határ, s ahol ló van, ott szán is lehet még. Mondom: álltam egy kicsit a könyvtár utcára vetődő fényében, mint egy lakodalmas ház ablaka előtt gyerekkoromban, vagy mint karácsony éjszakáján az egykori köszöntő (mendikáló) gyerekek csoportjában; talán azért, hogy a legmaradandóbb emlékeim közé soroljam ezt az estét, amelyben jóságos, értő szemek, friss hó, száncsengő és villanyfényes könyvek ragyogtak. Arra gondoltam, vajon hányan álltak már e helyütt, akik a felfedezők kíváncsi-

rek tanul (90-en a környéki kisközségekből járnak be), s az óvoda »dugig« tele, akárcsak városokban. A falu művészettörténeti, történelmi és néprajzi érdekességeket is tud mutatni az idegennek. Mindenekelőtt a gótikus eredetű templomát, amelynek hálóboltozatos szentélye a XV., hajója, egész berendezése pedig a XVIII. századból való. A sekrestyében helytörténeti kiállítást rendeztek be. Itt látható a sokszor emlegetett török mosdómedence, valamint a turbános sírkő, régi miseruhák, szakrális tárgyak, népi hímzések között. A közeli Cseszme-erdőben, a törökkút körül kellemes pihenő- és szalonasütő helyek várják a kirándulókat. A helyi népviselet ma már csak a pávakör tagjait ékesíti szereplések alkalmával. A nők fehér hímzések, piros keresztminta inget, slingelt péntőt és öt alsószyornyát viseltek. A szornyát és a kötényt csipkével díszítették. A kendőjüket pillésen kötötték meg. A férfiak fehér hímzések ingben és zsinóros posztómellényben feszítettek valamikor Törökkoppányban.

Azok az öregek, akikkel a »hegyen« talál-

legenda szentje képtelen lett volna olyat alkotni, mint Árpád-házi I. István. Koppányt, a »haladás kerékkötőjét« sohasem tiszteltem. A szükségszerűséggel szegült szembe, maga kereste magának a bajt, a pusztulást, a felnegyeltetést! Mégis... A nevére — mely az említettek ellenére sem illik a történelem maratalócainak névsorába — most is megsajdul a szívem. Talán, mert számomra nem csupán egy személyt jelent, hanem egy világot jelképez, amely »Szent Márton segedelmével« szinte nyomtalanul eltűnt. A Géza fejedelem alapította kolostorban, Pannonhalmán (éppen Pannonhalmán!) láttam egy Koppány-témájú Holló-festményt középkori ikonok, madonnák, franciskánus kereszték és más képzőművészeti alkotások, kultúrhistoriai limlomok között. A viharos háttérből előlépő vasakarát — István nagyúr — rátalál Koppány tetemére. A legyőzöttek iszonyú magánya a somogyi gyepen; az elhallgatott nomád csatakiáltások, táltos-vijjogások, regósénekek, a gúzsba kötött szilajság szomorúsága mered a történelem törvényét megtartó és megtartató hatalom szemébe. De mintha István céltudatos szigora is önmarcangoló gyásszá változott volna e tragikus pillanat mélységében. A »Koppány halála« című mű — mondanom sem kellene talán — nem a »Somogy dominusa«, még kevésbé a magyarság létét veszélyeztető társadalom bukását fájlalja, hanem azt, ami az utóbbival az utódok számára örökre elveszett: eleink ősi kultúráját. Az új, gvóztos ideológia — történelmi szokás szerint — az irmagjának sem kegyelmezett. Talán éppen itt, a Koppány-völgyében, a lázadó vezér szálláshelyén törték legelőször raptírára az igricek hangszereit, tépték ki az énekmondók nyelvét, temették el (talán élve, mint Tonuzóbát) a sá-

szép népi hímzések fölé hajolt a fény.

Könyvek között hímeznek a döröcskei asszonyok, immár csaknem két évtizede. Amikor először ültek össze, ifjú menyecskék voltak. Ma már a legtöbben nagymamák, sőt dédanya is akad köztük. Nem csoda, hogy olyan nagy szeretettel veszik körül a kis V. Évát, aki negyedik osztályos léteére gyönyörű virágokat hímez a vászonra, s már óvodás korában megtanult kézimunkázni. Mindenki a saját unokáját látja benne. Becézik, kényeztetik, büszkélkednek a munkájával.

A hajdani tollfosztók hangulatát éreztem. Hiszen a hímzés csak egyik oka lehet az esti összejöveteleknek. A másik az együttlét öröme. Ilyenkor beszélgetik meg a munkát úgy igazán az asszonyok.

Miről beszélgetnek?

Az elmúlt tavaszról, a nyárról, a termésről, kinek mennyi kukoricája, szőlője termett a háztájiban, mikor lesz disznóölés, hányat vágna az idén. Szó esik a faluról is, a háromszáz lelkes Döröcskétől. Hogy fogyogat, egyre csak fogyogat...

— Sokan még mindig azt hiszik, érc van a földünkben — jegyezte meg valaki átmenet nélkül.

A többiek nevettek.

— Ezt már régóta beszélük — mondta K. Imréné. — Amikor az uram bíró volt, már akkor is beszéltek.

ságával néztek itt körül. Eszembe jutott a török Cselebi, aki a XVII. század hatvanas éveiben példás tárgyferűséggel írta le a félhold hatalmába került koppányi vár állapotát, környékét, s miután precízen felsorolta a dzsámikat és mecseteket, figyelmeztető hangszúllyal jegyezte meg, hogy a kanizsai »elájethez« tartozó szandzsák bégi székhely katonái közül sokan már nem tudnak törökül. Magyarul beszélnek. Mintha a fejét csóvalta volna írás közben...

Aggódott? Ha igen, miért? Hiszen ő maga mérte fel szakértő szemmel a szandzsák bégi székhely erejét, s az eredmény — útijegyzete bizonyítja — kielégítő volt. Csakhogy — kapta fel a fejét az okos Cselebi —, a török katonák közül sokan már nem tudnak törökül. Mégis minden rendben.

Dicsérettessék nyelvünk gerillaharca!

Törökkoppány hozta Kárát, Döröcske Szorosadot, Somogyacsa Gerézd- és Jutompusztát. E hét település határa, népe alkotott egy szövetséget, melynek a neve: Koppány-völgye Tsz. A »nagy« egyesülés 1973-ban történt. Azóta két központja van a tájegységnek. A gazdasági: Szorosad. A társadalmi: Törökkoppány. A két helység másfél kilométerre van egymástól.

Szorosadon irodák, műhelyek épültek. Innen indulnak ki a gépek, hogy újra és újra birokra keljenek a makacs, nehezen művelhető földdel, itt működik a »melléküzemág« (csavarokat, konténereket gyártanak), s itt készülnek a tervek a 4458 hektáros határ hasznosítására, s bár kedvezőtlen adottságú a termelőszövetkezet, mérleghiányos még sohasem volt.

(Tavaly például 5 milliós nyereséggel zárták az évet.) Törökkoppányban szolgálati lakások épültek a gazdaság szakembereinek, és magánházak, melyeket a Koppány-völgyéhez hú fiatalok emeltek; mert a tsz-tag-ság (940 ember) fele nyugdíjas ugyan, de az aktív munkaerő negyven százaléka fiatal. Törökkoppányban termatermes, korszerű iskola van, ahol jelenleg 140 gye-

bokat. »Szépek voltak«, mondják áhítattal a göcsörtös kezű feleségek, akik 12 éves korukban már markot szedtek, s unokáikat most a széltől is óvják. A Koppány-pataktól délre eső — nagyüzemi módszerekkel nem művelhető — határ rész háztáji szőlők, gyümölcsösök, öreg pincék, présházak paradicsom-hangulatú világa. Öregek dolgoznak, iszogatnak, beszélgetnek a hegyen, s az arra járót ősi pincészeri szokás szerint megvendégelik.

Munka után hárman-négyen is »összeakadnak« valamelyik présház tornácán. Olyankor jó odaülni közéjük, s hallgatni a történeteket, hogyan »rekkengették« el a gabonát a rekvirálók elől az első világháború idején — gyermekkorukban; hogyan ásták el a bort negyvenégyben; »még szőlőtökét is ültettem föléje«; mi történt a Donnál, hogyan sikerült hazavergődni a poklok poklából. C. Gyuri bácsi legidősebb bátyját itt a hegy alatt lőtték agyon a csendőrök a húszas évek elején. Pincszerről ment hazafelé, jó hangulatban. A csendőrek belekötöttek, erre ő elvette tőlük a puskát. Szépen kérték, adja vissza a fegyvereket. Miután visszaadta, mind a ketten belőttek. Gyuri bácsinak (olajbarna arcú, törökös szemű, lapáttenyerű öregember) az ötvenes években gyűlt meg a baja a hatósággal. »Rákosi-képbe« (így mondja) csomagolta a szalonnáját, ezért két rendőr fogta meg a vállát. Gyuri bácsi egyet mozdult, s a rendőrök »elpotyogtak«. Persze, baj lett belőle... Magasba csapódó karok, egy-egy legényes ökölcspás az asztalra... Majd elteszik, el-mossák a poharakat, s megcsendesedve nézik a sárgán ragyogó határt. Már csak ők tudják, hol van a Csausz-kút, a Bég-kút, a Baba-dag, a Sereg-rét, s a többi törökös nevű dűlő. Egy-egy vaskos kéz előrelendül, s a mutatoujj pontosan körülrajzolja az összeszántott óriási táblán a hajdani kisparcellát, melybe az ifjúság évtizedeit temették. Aztán leballagnak a hegyről az alkonyat kíséretében...

Hazafelé megálltam Jutompusztán, ahol nincsenek már házak. Benéztem a temetőbe. Május volt.

Szapudi András

